

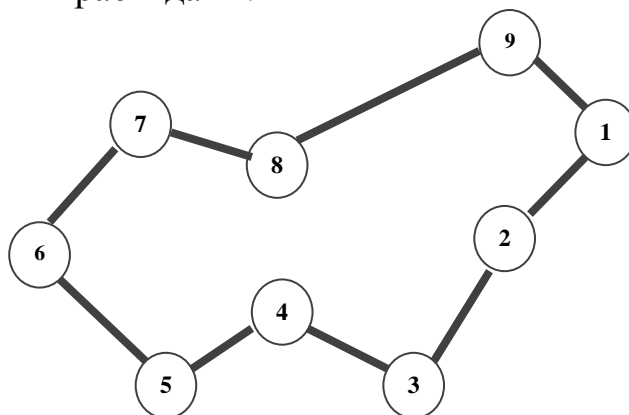
З ДОСВІДУ РОБОТИ НА ЕКОЛОГІЧНІЙ СТЕЖИНІ «ПАРОСТОК» СУМІВСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

На порозі ХХІ століття екологічні проблеми набули статусу глобальних. Людство усвідомлює небезпеку скорочення життя на Землі із-за свого впливу на масштаби природокористування, забруднення навколишнього середовища. Однак відчуття тривоги за якість останнього невластива далеко не кожному із нас. Сьогодні, коли на всій планеті під впливом людини відбулися помітні зміни як живої, так і неживої природи, дедалі більшого значення набуває гармонійна взаємодія суспільства і природи, оскільки людина отримує від природи все необхідне для життя: енергію, продукти харчування, матеріали, черпає в ній емоційну та естетичну наснагу. Тому вкрай потрібна не лише чітка стратегія охорони природного середовища та посилення контролю за природокористуванням, але добре продумана система екологічної освіти й виховання населення [1, 3].

Одним із пріоритетних напрямів позакласної роботи з біології і екології в Сумівській ЗОШ Бершадського району Вінницької області є проведення екологічних експедицій з метою вивчення та поведення обліку біоти, дослідження стану водойм, лісового господарства, розв'язання екологічних соціально важливих питань.

До нових форм і методів екологічного виховання належить організація екологічної стежини, яка поєднує екологічну освіту і природоохоронне виховання учнів, ознайомлення з рідною природою, формування екологічно грамотної поведінки людини в довкіллі.

Екологічна стежина «Паросток» дає змогу ознайомитися з природою лісостепової зони в межах Вінничини. Екологічне виховання розпочинається з краєзнавчих аспектів. Адже для кожної людини образ Батьківщини неодмінно пов'язаний із знайомими з дитинства, а тому такими неповторними і рідними краєвидами.

Маршрут екологічної стежини «Паросток»

1 – Початок маршруту. Школа; 2 – Урочище «Сабадашівський яр»;

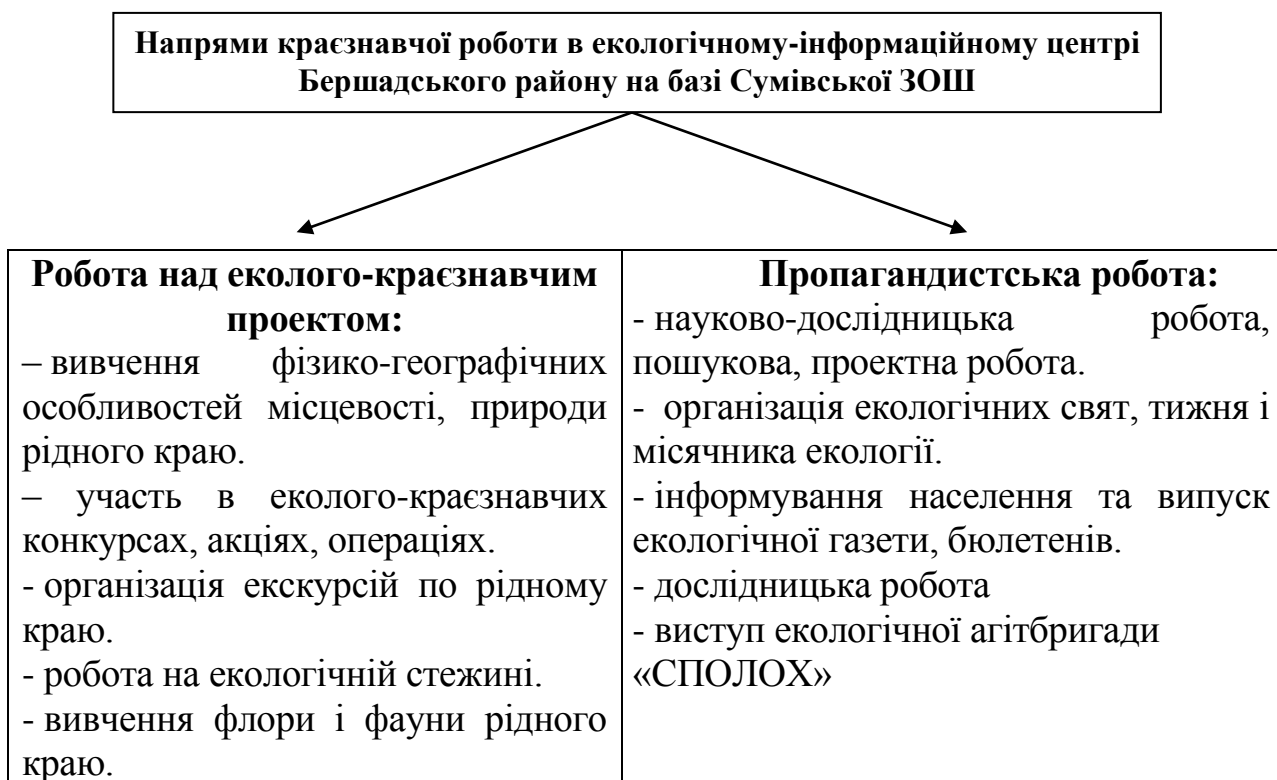
3 – Макарове джерело; 4 – Дендропарк Сумівського лісництва; 5 – Урочище «Сумівська дача»; 6 – Ботанічний заповідник конвалій; 7 – Мисливський заповідник; 8 – Віковий дуб; 9 – Правий берег Південного Бугу.

Екологічна освіта та виховання охоплює всі форми організації навчально-виховного процесу, які спрямовані на свідоме розуміння процесів, що відбуваються в природі у результаті людської діяльності.

Екологічна стежина – різновид маршруту на місцевості задля пропаганди охорони довкілля, виховання екологічної культури.

Навчання й активний відпочинок – це поєднання освітнього й виховного компоненту. Екологічна стежина поєднує ділянки екологічного практикуму і природоохоронної діяльності. Спостереження, наукові дослідження, проектування природоохоронної діяльності, пропагування раціональної поведінки в природі – це неповний список учнівських справ.

Головне завдання екологічної стежини – навчити учнів визначати у природі живі об’єкти, бачити ознаки їх пристосування, біологічні ритми [3].

Екологічна стежина «Паросток» обладнується таким чином, що її маршрут проходить через найбільш типові для нашої місцевості природні ландшафти: екосистеми Сабадашівського яру, урочища «Сумівська дача», правого берегу річки Південний Буг, та штучні екосистеми – дендропарк Сумівської ЗОШ та Сумівського лісництва. Таке поєднання надає можливість продемонструвати учням навколишні краєвиди, познайомити з рельєфом місцевості, наслідками природних процесів і явищ, що

відбувалися в різні періоди геологічної історії Землі, особливостями флори і фауни, притаманними регіону або конкретній ділянці земної поверхні. Одночасно існує можливість зосередити увагу учнів на різних видах впливу на природу і на тих перетвореннях навколишнього середовища, що постійно відбуваються внаслідок цього. Під час екскурсій по екологічній стежці створюються умови для порівняння штучного й природного середовища, виділення їх характерних ознак і якісних параметрів життєзабезпечення, здатності до саморегуляції та підтримки екологічної рівноваги.

Екологічна стежина Сумівської ЗОШ має навчальний напрямок. Довжина маршруту 14 км. Продуктивним є практично-екскурсійний напрямок (відпрацьовуються лабораторні і практичні роботи, науково-дослідницька робота, спортивно-оздоровча, творча, проектна діяльність).

Екологічна стежина «Паросток» має 9 зупинок.

Зупинка 1. Околиця школи.

До школи веде доріжка із берези бородавчастої. Перед центральним входом – квітуча калина звичайна та безліч квітів. В шкільному дендрарії представлений великий видовий склад дерев та кущів: туя, модрина, гінго дволопатева, плакуча шовковиця, ящівець, барбарис.

На даній зупинці можна провести такі завдання: описати видовий склад рослин в радіусі 100м, відмітити, чи є штучні насадження; підрахувати кількість дерев і кущів на цій площі; описати стан рослинності в радіусі 100 м і оцінити його по чотирибальній системі: відмінний, добрий, задовільний, незадовільний; зміряти і нанести на план-схему площу витопаного над-грунтового шару, вказати ступінь його порушення.

Зупинка 2. Урочище «Сабадашівський яр»

Недалеко від Макарового джерела простягнувся Сабадашівський яр з різноманітною рослинністю. Тут і мати-й-мачуха, череда, полин, Петрів батіг, чебрець, подорожник, фіалка, барвінок.

Школярі заготовляють лікарську сировину, ведуть активну роз'яснювальну пропаганду по охороні лікарських рослин від винищення, насаджують дерева, кущі на схилах Сабадашівського яру, щоб закріпити його від руйнування; проводять дослідницьку роботу по вивченню екосистеми яру.

На цій зупинці учні виконують такі завдання: вивчити видовий склад рослин в радіусі 100 м, відмітити, підрахувати кількість дерев і кущів на цій площі; визначити ступінь розорюваності схилів Сабадашівського яру, продумати можливі способи запобігання їх зсувів; вивчення впливу водної ерозії на певні елементи даної екосистеми.

Зупинка 3. Макарове джерело.

Далеко за межами Бершадського району знають якість мінеральної води «Сумівська». Існування джерела в урочищі Сабадашівського яру дуже давнє. Люди давно помітили, що вода в джерелі дуже приємна на смак і має цілющі властивості, її давали хворим людям як ліки, до джерела по воду

ходили з усього села. В кінці XIX ст. урочище належало Іванчуку Андрію (батьку Макара). Андрій обсадив кручу деревами, а джерельце упорядкував видовбавши з дуба жолоб довжиною 3,5 м і встановив так, щоб вода по ньому збігала. Пройшли роки, та особливим об'єктом природи у Сумівці залишилось Макарове джерело.

Серед основних видів рослин, що беруть участь у заростанні водойм – це рдесник, кушир занурений, очерет, осока. Водяна рослинність бере участь у процесах очищення води і захищає від забруднювачів антропогенного походження.

Дана зупинка дає можливість виконувати такі завдання: розчистити джерельце і разом з тим розглянути видовий склад рослин, який спричинив заростання водойми; так, як з джерела бере початок річечка Макарівка, доглядають за руслом, визначають швидкість течії.

Зупинка 4. Дендропарк Сумівського лісництва

В межах кв. № 18 розміщений дендропарк. В ньому ростуть рідкісні види дерев і кущів: сосна веймутова, софора японська, піхта, самшит, тис ягідний, ялівець звичайний, магонія піддуболиста, барбарис, уксусне дерево, туя, ялина срібляста, бірюжина, черемха, обліпіха.

Поряд з дендропарком розміщені теплиця та парники, де черенкують та вирощують рідкісні породи кущів та дерев. Учням надається можливість проводити досліди для написання науково-дослідницьких робіт.

На даній зупинці перед учнями постають такі завдання: робота в парнику з посіву насіння берези, липи, сосни, дуба; визначення захворювань сіяньців дерев; описати стан рослинності в радіусі 100 м; зміряти і нанести на план-схему площу витопаного надґрунтового шару, вказати ступінь його порушення.

Окрім цього, учні проводять досліди на теми: «Вплив гелю MaxiMargin на вкорінення саджанців дуба звичайного», «Вегетативне розмноження хвойних рослин», «Вплив величини жолудя на надземну частину сіянця дуба».

Зупинка 5. Урочище «Сумівська дача», квартал № 13.

Урочище «Сумівська дача» являється мисливським заповідником. В екологічну стежку включено кв. № 13, де мешкають такі тварини, як: косуля, лисиця, заєць, білка, куниця, борсук, єнотовидний собака, які користуються особливою популярністю у відвідувачів стежки. Учні влітку заготовляють гіллячковий корм (зелені віники), допомагають вирощувати кукурудзу, кормовий буряк, а взимку разом з єгерем розставляють їжу в годівниці, а весною розвішують шпаківні для приваблення птахів [5].

Завдання, які виконують учні на цій зупинці: кожному учневі дається завдання порахувати на 10 м² пошкоджені дерева, кількість зламаних гілок на них, з усіх пройдених ділянок визначити ті, на яких вплив людини найбільш яскраво проявляється; підрахунок та огородження мурашників даного кварталу.

Зупинка 6. Ботанічний заповідник конвалій

В екологічну стежку включено кв. № 11 Сумівського лісництва, де невеликими масивами росте цінна лікарська рослина подільських лісів – конвалія, яка занесена до Червоної книги Вінниччини. Рослина потребує охорони і відновлення в природних умовах. Екологи-краєзнавці охороняють місця розташування конвалії, штучно вирощують на пришкольних ділянках.

На даній зупинці учні виконують такі завдання: порахувати на 10 м² кількість культур конвалії; періодично прослідковувати динаміку росту конвалій та зробити певні висновки.

Зупинка 7. Урочище «Сумівська дача» № 10. Мисливський заповідник.

Одним із об'єктів екологічної стежки являється мисливський заповідник кв. № 10, де зосереджені рідкісні види тварин, птахів, комах, плазунів.

Носіями інформації на цій зупинці є інформаційні щити, знаки, малюнки, поетичні тексти, екологічні знаки та вказівники, такого змісту як: «Знай, люби, бережи рідну природу», «Цілуй, вивчай, оберігай свій рідний край», «Зрубав дерево – посади два», «Будь природі вірним другом», «Птахи – наші друзі» [5].

Учні виконують такі завдання: спостереження за птахами та їх міграцією; підрахунок та огороження мурашників; патруль за виводками дикими звірів.

Зупинка 8. Віковий дуб.

Давним-давно зелені лісові насадження належали пану Сабанському. Він любив ліс, дбав про нього, доглядав і садив нові молоденькі клени, ялини, липи, дуби. Минав час. Панський ліс став державним, понад 70 років тому створено на його базі Сумівське лісництво Бершадського держлісгоспу.

Виросли дерева, які плачуть люди. Є серед них віковий дуб, якому більше 300 років, посаджений власником лісу Сабанським. Його стовбур по контуру (діаметру) має 3 м, висота – 19–20 м.

Інформаційний знак біля вікового дуба повідомляє: «Знаходиться під охороною закону», він являється об'єктом екологічної стежини, прокладеної екологами-краєзнавцями Сумівської школи.

На цій зупинці учні виконують завдання: ведуться постійні фенологічні спостереження, де відмічаються фази розвитку дуба, кількість посохлого гілля, заліковують тріщини, які утворилися від несприятливих умов; збір насіння дуба для проведення дослідів на схожість сіянців культури дуба.

Зупинка 9. Правий берег річки Південний Буг.

У північній частині села Сумівка протікає одна з найбільших річок України – Південний Буг. Буг починається на Подільській височині, на висоті 321 м над рівнем моря, поблизу міста Холодець Хмельницької області, впадає в Бузький лиман Чорного моря. В межах села Сумівка річка протікає буквою S, що вплинуло на історичну назву села. Протяжність річки

в межах села становить 6 км. Правий берег пологіший, лівий крутіший.

Прибережна смуга річки Південний Буг, де є вихід граніту на поверхню. Відкривається краєвид з багатокілометровим оглядом ландшафту. Видно різні типи природних угруповань і прояви господарської діяльності людини в природному середовищі.

З опису зупинки випливають для учнів такі завдання: виконати фізико-географічний опис водойми, провести геоботанічний і зоологічний опис водойми і прилягаючої берегової лінії на ширину до 0,5 м від води; розрахувати скільки відсотків території вздовж берегової смуги використовується людиною для відпочинку, оцінити даний стан; розглянути лишайники і мохи, якими вкриті майже всі виходи граніту; визначити, які лишайники найбільш поширені на даній території [4].

Отже, екологічна стежина дає можливість використовувати здобуті знання на уроках, що забезпечує формування екологічної свідомості. Адже головним завданням екологічної стежини є створення умов для цілеспрямованого виховання екологічної культури молоді.

Література:

1. Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І. Ліс і рекреація в лісі / Екологічні стежки/. Навч. Посібник – Львів: Світ, 1994 – 232 с.
2. Воїнственський М.А., Стойко С.М. Охорона природи : посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1977. – 141 с.
3. Гончаренко Г.Є. Екологічна стежина – одна із форм природоохороної роботи: навч.посібник / Гончаренко Г.Є., Совгіра С.В., Тімець О.В., Козинська І.П., Бабій Ю.О., Ситник О.І. – К.: Інтерлінк, 2004. – 56 с.
4. Журавель С.В. Дослідницька робота в сільській школі: посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1984. – 120 с.
5. Сухоребрій І.П., Шевчук Ф.Х. Хто живе й працює для століть / Нариси з історії Бершадського держлісгоспу. – Вінниця: ДП ДКФ, 2002. – 128 с.